

א-טב והרי וליטעמיך, וכי עדרו שורף? כלומר: והרי טב-א מאותו טעם נאמר גם לגבי שריפה, שלא ישרף אלא אחד, ולא כן אמרו בברייתא, אלא: וכולן נשרפין אבית הדשן?! (310)

ומפרשינן: מי דמי?!

התם — לגבי שריפה — לא כתיב "אותו".

אבל הכא — גבי שער לעזאזל — כתיב:

לשלח "אותו" לעזאזל המדברה, ללמדך: אחד ולא שנים. (311)

איתמר:

רב פפי משמיה דרבא אמר: השעיר הראשון שהגריל עליו אותו משלח לעזאזל.

השעיר שעלה עליו הגורל לה', ונתן ממנו מתנות שלפני ולפנים, ונשפך הדם לאיחר שגמר מתנות פנים, והוצרך להביא שני שעירים אחרים ולהגריל עליהם, ושחט את השעיר שעלה עליו הגורל לה', ונתן ממתנות מתנות שעל הפרוכת, ונשפך הדם והגריל בשלישית; הרי כאן שלשה שעירי עזאזל משלש זוגות, כמה מהן הוא משלח לעזאזל [רש"י? (309)]

אמר ליה רב נחמן לרבא: וכי עדרו משלח? כלומר: לא הזקיק הכתוב לשלח אלא אחד; והאחרים ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבה [ריטב"א]; ולקמן פליגי בה אמוראי, איזה מהן משלח.

אמר לו רבא לרב נחמן:

310. ביאר בשיח יצחק, שאין כוונת הגמרא להקשות מרבי אלעזר ורבי שמעון שאין הלכה כמותם; אלא שרב נחמן אמר מן הסברא שאין לשלח את כולם, על זה מקשי ליה, שהרי רואים אנו כי רבי אלעזר ורבי שמעון לא חששו לסברא זו, ויש לומר כי אף חכמים מודו גבי שעיר המשתלח, שאין הוא תלוי בחבירו שעלה לה', והואיל ובו לא נעשה שום דיחוי הרי הוא נשלח לעזאזל.

וסיים שם: וממה שכתבתי יתבאר לך דאין מכאן ראייה לפסוק כרבי אלעזר ורבי שמעון, דסבירא להו כולן נשרפין וכמו שכתב הפרי חדש ז"ל בהלכות עבודת יום הכפורים פרק ה הלכה ט יעוי"ש.

311. ביאר בשיח יצחק: דהכי קאמר ליה רב נחמן לרבא, כי מה שאמר "וכי עדרו משלח", אין זה מן הסברא, ואין להקשות עליה מדברי רבי אלעזר ורבי שמעון; אלא מכח מיעוט הכתוב שנאמר "אותו".

309. א. ברש"י מבואר, דמיירי הכא שנשפך "לאחר שגמר מתנות פנים", משמע אבל נשפך באמצע המתנות והוצרך להגריל בשנית ולהזות מן השעיר שעלה לה' באותו מקום, ודאי שאין חבירו של ראשון משתלח; ולא נתבאר אם כתב כן רש"י רק לדעת רבי מאיר שחוזר על כל המתנות מתחילה, או אף לדעת רבי אלעזר ורבי שמעון הסוברים: ממקום שפסק הוא מתחיל.

ב. כתב בשיח יצחק: כי הבעיא היא אפילו לרבנן — שהלכה כמותם — שאין נשרף אלא האחרון; כי לא קאמרי רבנן שאין נשרף אלא אחרון, אלא משום שהראשון יש בו פסול ונשפך דמו וכנ"ל בהערה 307 בשם התוספות ישנים; או דילמא, הואיל והזקיק הכתוב שיהיה השעיר לעזאזל חי עד מתן דמים של חבירו, מעתה הרי הוא תלוי בו, ואם נדחו ראשונים מצד שנשפך דמם — גם אלו יידחו מתורת שילוח; ועל דרך זה פירש המשך הסוגיא ויתבאר במקומו בהערות.

דאיתחזאי קמייתא לא איתחזאי בתרייתא, כשנראתה הראשונה להביא ממנה קרבנות, הרי עדיין לא נראתה השניה לכך, היות שעדיין לא נתרמה; ולפיכך לורחים אותם מזו שנראתה ראשונה לכך —

אבל בעניננו, שנראו כל שלושת השעירים כאחד להישלח לעזאזל כשנגמרו כל המתנות, אין לך ללמוד שמצוה לשלח רק את זה שהוגרל עליו ראשון.

אלא רבי יוסי דפסח —

דתניא: המפריש פסחו ואבד, והפריש אחר תחתיו, ואחר כך נמצא הראשון והרי שניהן עומדין, אי זה מהן שירצה יקריב, דברי חכמים.

רבי יוסי אומר: מצוה בראשון, ואם היה שני מובחר ממנו, הרי זה יביאנו לשני.

הדרן עלך פרק הוציאו לו

פרק שני שעירי

מתניתין:

שני שעירי יום הכיפורים [אחד לה' ואחד לעזאזל] מצותן שיהיו שניהן שוין במראה, בצבעם [שהיה שניהם שחורים או לבנים או שחומים], ושיום בקומה, (1) ובדמים, שיקנו

ורב שימי משמיה דרבא אמר: אחרון משלח.

ומקשינן: בשלמא רב שימי משמיה דרבא דאמר: אחרון משלח, יש להבין טעמו, משום דקסבר: הואיל וגמר בו כפרה בכך זוגו, ולפיכך שעיר זה הוא שמשלח [רא"ל].

אלא רב פפי משמיה דרבא דאמר: ראשון משלח, אף שהוא סובר כי אין שייך סברת "הואיל וגמר בו כפרה" אלא בכך זוגו שעלה לה' ולא בו, מכל מקום מאי קסבר, מאיזה טעם משלח את הראשון [עפ"י ת"י]!?

ומפרשינן: סבר לה כרבי יוסי דקאמר: מצוה בראשון.

דתנן: שלש קופות היו במקדש של שלש שלש סאין, שבהם תורמים את הלשכה.

ישראל היו נותנין את שקליהן [מחצית השקל לקרבנות ציבור] בלשכה מיוחדת, וממנה היו מעבירים את השקלים לשלש קופות, והיה כתוב עליהם א ב ג.

ותניא: אמר רבי יוסי: למה כתוב עליהם אב"ג? כדי לידע איזה מהן נתרמה ראשון, להביא הימנה [ליטול לקרבנות ציבור מן הקופה הראשונה] בראשון [בתחילה], שמצוה בראשון.

ודחינן: אין לדמות עניננו לקופות, כי יש לומר: דילמא שאני התם דבעידנא

1. הקשו הראשונים: איך יתכן ששני השעירים יהיו שוים במראה ובקומה ובדמים? הרי בענין בן סורר ומורה אמרו חכמים [סנהדרין עא א] שלא היה מעולם, וגם לא יהיה יתקיים דין בן סורר ומורה לעולם. כי צריך שיהיו אביו ואמו שוים במראה ובקומה!

1. הקשו הראשונים: איך יתכן ששני השעירים יהיו שוים במראה ובקומה ובדמים? הרי בענין בן סורר ומורה אמרו חכמים [סנהדרין עא א]

שני שעירים במחיר שוה, (2) ובלקחתן, שקנייתם תהיה כאחד, באותה שעה. (3)

ואף על פי שאין שני השעירים שוין במראה ובקומה ובדמים, הרי הן כשרין בדיעבד, מפני שאין דבר זה מעכב, אלא מצוה לכתחילה.

וכן אם לקח אחד היום ואחד למחר, הרי הן

כשרין, ואף על פי שלא היתה לקחתן כאחד, מפני שאין זה אלא מצוה לכתחילה.

ואם מת אחד מהם, משני השעירים, הרי:

אם עד שלא הגריל [לפני ההגרה] מת, יקח בן זוג לשני, לשעיר החי. [כמו ששנינו לעיל שאם לקח אחד היום ואחד למחר, כשרים]. (4)

ותירצו שדוקא בני אדם יש להם בפרצופם ובקומתם הבדלים בין איש לרעהו, אבל בבעלי חיים יתכן שיהיו שוים במראה ובקומה.

וחזרו והקשו: בירושלמי אמרו שאפילו חיטה אינה דומה לחברתה לגמרי, וכל שכן בהמה!

ותירצו: דוקא לענין בני אדם צריך שיהיו שוים לגמרי. אבל לענין בעלי חיים מספיק שיהיו שוים עד כמה שאפשר. תוספות ישנים, תוספות רא"ש, ומובא בהרחבה בריטב"א.

וכתב הריטב"א שכך נראה גם מפירוש רש"י שפירש שוין במראה — שיהיו שניהם לבנים או שחורים. [כלומר, שמספיק שיהיו שוים בצבעם, ואין צריך שיהיו שוים בצורתם].

2. בירושלמי מבואר שהכוונה היא שיהיו שני השעירים שוים בשומנם שראוי לקחת עליהם מחיר שוה. ואפילו אם קנה אחד בדמים יתירים מחברו הרי זה בכל "שוים בדמים". אבל אם אין שני השעירים שוים בשומנם, וקנה את שניהם במחיר אחד, אין זה בגדר שוים בדמים. ועיין רש"ש.

3. ואיך יתכן שיקנה את שני השעירים באותה שעה ממש?

כתבו תוספות ישנים שדבר זה יתכן בשני אופנים:

א. כגון שקנה את שניהם מאדם אחד.

ב. כגון שקנו את שני השעירים משני אנשים,

ושני המוכרים עשו שליח אחד לקבל עבור שניהם את המעות. ולענין הקדש מעות קונות שנאמר "ונתן הכסף וקם לו".

וכתב על זה בתוספות הרא"ש: קצת קשה לדבריהם, מדוע המשנה אמרה בסיפא "לקח אחד היום ואחד מחר כשרים בדיעבד"? הרי היה יכול לומר לקח שניהם משני בני אדם [שלא על ידי שליח] כשרים בדיעבד!

ורבנו אליקים פירש: "ולקחתן כאחד" שלקחתן תהיה באותו יום, משמע מדבריו שאין צריך שיקנה את שניהם באותה שעה ממש. ושלא כדברי תוספות ישנים [ולדבריו מדויק המשך המשנה "לקח אחד היום ואחד למחר"].

4. הקשו תוספות ישנים: בגמרא מבואר ששעיר שלקחוהו לשם שני שעירי החטאת ולא הגרילו עליו אפשר לשנות ולהקריבו לשם שעיר החטאת [של יום הכיפורים] הנעשה בחוץ, ואם כן, כאשר מת שעיר אחד, יכול לקחת שנים אחרים יחד ולהגריל עליהם, [ויקיים את המצוה — שתהיה לקחתן כאחת], ואת הראשון יקח לשם שעיר הנעשה בחוץ!

ותירצו: מדובר שכבר לקח שעיר אחר לצורך שעיר הנעשה בחוץ. וכן כתוב בתוספות הרא"ש.

אבל הריטב"א כתב שאין מצות לקחתם כאחד חשובה כל כך, עד שנוקה את השעיר הראשון לשם שעיר הנעשה בחוץ [ועיין שיח יצחק על תוספות ישנים].

זה שעלה עליו הגורל עתה לעזאזל יתקיים תחתיו של השעיר לעזאזל הראשון שמת.

ונמצא שיש בידו עתה שני שעירים לה', ושעיר אחד לעזאזל.

ומבאר המשנה מה יעשה בשעיר המיותר בכל אחד משני האופנים:

והשני, השעיר המיותר [אם השעיר של ה' מת הרי יש שני שעירים לעזאזל, ורק אחד מהם משתלח. וכן להיפך, אם השעיר של עזאזל מת, הרי יש כאן שני שעירים לה'. ורק אחד מהם קרב לה']⁽⁶⁾.

ירעה עד שיסתאב, יפול בו מום, וימכר, והרי הוא יוצא לחולין בכמירה זו, ודמיו קדושים, ויפלו דמיו לעולת נדבה של ציבור.⁽⁷⁾

ועל אף שהדין הוא שחטאת שהתכפרו

ואם משהגדיל [אחרי ההגדלה] מת אחד מהם, יביא זוג אחר — שני שעירים נוספים — ויגדיל עליהם בתחילה, גורל חדש. אחד לה' ואחד לעזאזל.⁽⁵⁾

ויאמר הכהן, כפי שמבאר המשנה, בהתאם לשעיר שמת:

א. אם אירע שהשעיר של שם מת — יאמר הכהן כך:

זה השעיר שעלה עליו עתה הגורל לשם — יתקיים תחתיו של השעיר הראשון של שם שמת.

ונמצא שיש בידו עתה שעיר אחד לה', ושני שעירים לעזאזל. האחד השעיר שנותר מההגדלה הראשונה, והשני הוא בן זוגו של זה. ולהלן המשנה תבאר מה יעשה בשעיר המיותר.

ב. ואם השעיר של עזאזל מת — יאמר כך:

רא"ש וריטב"א [ראה גם שיח יצחק על תוספות ישנים].

אך דעת רבי שמעון שמצות ההגדלה אינה מעכבת. ואם מת אחד מהם יקח שעיר שני בלי הגדלה. [לעיל מ א. ולקמן סג ב].

6. הגמרא תפרש לאיזה "שני" התכוונה המשנה: האם הכוונה לשעיר הנותר בזוג הראשון [ומקריב את שני השעירים שבזוג השני], או, שכוונת המשנה לשעיר השני שבזוג השני שהביא אחר מיתת הראשון, [ומקריב את השני שנותר מהזוג הראשון].

7. היינו, היו נותנים את הדמים לשופר [קופה שראשה צר ותחתיתה רחבה, כעין שופר] שהיה במקדש. ל"קין המזבח". שביום שלא הביאו

5. לעיל לט ב נחלקו אמוראים [בדעת רבי יהודה ורבי נחמיה] אם מצות ההגדלה מעכבת [כלומר אם הביא שעיר ופירש בפיו שיהיה לשם שעיר של השם, או לשם שעיר של עזאזל. האם דיבור חל אף על פי שלא נעשה על ידי הגדלה]. ודברי האומר שהגדלה אינה מעכבת עמדו בתובתא [בדף מ א].

וכתבו הראשונים שאפילו הסוכר שהגדלה אינה מעכבת, מודה שצריך להביא שנים אחרים משום שלכתחילה יש מצוה בדבר [ואף על פי שלענין מצות "לקיחתן כאחת" שנינו במשנה לעיל שאם מת אחד לפני ההגדלה יקח זוג לשני, ואין לקיחתן כאחד, יש לחלק: שמצות הלקיחה היא מצוה שעיקרה בערב יום הכיפורים. ואינה חמורה כמו מצות ההגדלה שהיא עבודת יום הכיפורים עצמן]. על פי תוספות ישנים, תוספות

רבי יהודה אומר: אף חטאת הציבור שהתכפרו בעליה באחרת תמות. ולכן גם כאן ימות השעיר המיותר.

ועוד אמר רבי יהודה: אם אירע אחרי ששחטו את שעיר החטאת לה', שנשפך הדם, עוד לפני שהכהן הגדול סיים לעשות את כל ההזאות שנאמרו בו [ולא יצאו ידי חובתו] – צריך להביא שני שעירים אחרים ולהגדיל עליהם [כדי שיוכל להביא שעיר אחר לחטאת ולהזות את דמו], ויקריב אחד לה' ואחד ישלח לעזאזל, וישאר בידו השעיר הראשון לעזאזל כשהוא מיותר.

ומאחר שלדעת רבי יהודה חטאת ציבור שנתכפרו בעליה באחרת מתה, לכן, גם כאן ימות השעיר המשתלח הראשון המיותר, שהרי כבר התכפר בשעיר המשתלח שבזוג השני.

בעליה באחרת [כגון חטאת שאבדה, והקריבו הבעלים אחרת תחתיה, ונמצאה הראשונה] הרע היא פסולה להקרבה, ומכניסים אותה לחדר ונועלים אותה עד שהיא מתה.⁽⁸⁾

ואם כן, כאשר יש לפנינו שני שעירי חטאת לה', האיך השעיר השני [המיותר] ירעה עד שיסתאב, ויביא בדמיו עולת נדבה? והרי צריך להיות דינו כדין כל חטאת שהתכפרו בעליה באחרת, שהיא מתה!⁽⁹⁾

תשובתך: שאין חטאת ציבור מתה, אלא רק חטאת יחיד [שהתכפרו בעליה באחרת], שרק בחטאת יחיד נאמרה הלכה למשה מסיני שהיא תמות.

ואילו שעיר החטאת של יום הכיפורים הוא חטאת הציבור.⁽¹⁰⁾

היחידים קרבנות, היו קונים מאותן מעות עולות נדבת ציבור כדי שהמזבח לא יהיה בטל מקרבנות [על פי תפארת ישראל].

8. נאמרה הלכה למשה מסיני שחמש חטאות מתות.

9. קושיא זו קשה אף על שעיר של עזאזל [וכן מוכח בהמשך המשנה "ועוד אמר רבי יהודה" וכו'] ואף על פי שלא הקריבוהו כדין החטאת, אלא שלחוהו למדבר, בכל זאת הוא קרוי חטאת. שנאמר [ויקרא טז ה]: "ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עיזים לחטאת" מכלל ששניהם נקראים "חטאת".

10. שנאמר [ויקרא טז ה]: "ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עיזים לחטאת". מכאן

שבאים מכספי הציבור. [רע"ב].

והטעם שחטאת ציבור אינה מתה מבואר במסכת תמורה [טו, ב] ובהוריות [ו א]:

חטאת יחיד שמתו בעליה, הרי היא הולכת למיתה. ובציבור ודאי אין לומר כן, שהרי היו מביאים את קרבנות הציבור כל השנה מהשקלים שהפרישו ישראל באדר, ואם נאמר שגם בחטאת ציבור נאמר הדין שחטאת שמתו בעליה תמות, קשה: איך יכלו להביא מאותם שקלים את חטאות המוספין? הרי יתכן שחלק ממפרשי השקלים מתו לפני הרגלים, והרי זו חטאת שמתו בעליה!

אלא בעל כרחך שחטאת הציבור שמתו בעליה לא נאמר בה דין מיתה.

ומאחר שחטאת הציבור שמתו בעליה ודאי אין דינה למיתה, למדים ממנה שגם חטאת הציבור שנתכפרו בעליה באחרת לא נאמר בה

הכיפורים: "ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת".

וגם אילו נאמר "יקח שעירי עזים" בלבד הייתי יודע שהם שנים, שהרי מיעוט "שעירי" הוא שנים [כי מיעוט רבים הוא לפחות שנים].⁽¹²⁾

אם כן מה תלמוד לומר מילה מיותרת "שני"?

מכאן דרשו חכמים: שיהיו שניהן שוים.

ומניין שאף על פי שאין שניהן שוין, כשיריין הם בדיעבד?

תלמוד לומר "שעיר — שעיר" פעמיים, בענין שעירי יום הכיפורים. פעם אחת בענין שעיר לה', ופעם אחת בענין שעיר המשתלח.⁽¹³⁾

ואם מת השעיר המשתלח אחרי שחיטת שעיר החטאת של השם, צריך להביא שני שעירים אחרים ולהגדיל עליהם. ויקריב מהזוג השני אחד לה' ואחד לעזאזל.

ונמצא ששעיר החטאת הראשון הוא מיותר, ולכן ישפך הדם שלו.⁽¹¹⁾

גמרא:

שנינו במשנה: "שני שעירי יום הכיפורים מצותן שיהיו שניהן שוין במראה ובקומה ובדמים ובלקחתן כאחד".

והגמרא מביאה עתה ברייתא המבארת את המקור לדברי המשנה:

ב-ב 1 תנו רבנן:

נאמר [ויקרא טז ה] בענין עבודת יום

ביר' הביא שבענין שתי החצוצרות דרשו בספרי [פרשת והעלותך] שאין לתקוע בשלוש חצוצרות מפני שהתורה כתבה "שתי" חצוצרות. [וכן בתורת כהנים מצאנו כיוצא בזה לענין שתי תורים ושני בני יונה] ומכאן קשה על דברי הריטב"א שכתב שכל מקום שאמרו מיעוט רבים שנים הרי זה כאילו נאמר בפירוש שנים, ובהכרח צריך לומר כהמאירי.

[ועיין לקמן, שמשמע מדברי המאירי שם שגם הוא מודה שמיעוט רבים הרי זה כאילו נכתב בפירוש שנים, אלא שכתב שמכל מקום באופן כזה טרח וכתב לה קרא].

13. מאחר שנאמר [ויקרא טז ח] "ונתן אהרן על שני השעירים גלות". היה לו לכתוב בפסוקים שאחרי [ט י]: "והקריב אהרן את אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת. ואשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי". ולמה חזר הכתוב פעמים על

דין מיתה. [ועיין תוספות תמורה טו, ב ד"ה וקא קרבה].

11. מדברי רבי יהודה מוכח, שהוא ודאי סובר ששני השעירים שבזוג השני קרבים, ולא השעיר שנותר מהזוג הראשון. [אלא אותו שעיר ימות], ובגמרא יתבאר מדוע לא הקריבו את הראשון. עוד יתבאר בגמרא מה בא רבי יהודה להוסיף במה שאמר כאן [ב"ועוד אמר רבי יהודה" וכו'].⁽¹¹⁾

12. כתב הריטב"א: מדברי הברייתא כאן מוכח שכל מקום שאמרו "מיעוט רבים שנים". אין זה משום ספק אלא הרי זה כאילו נכתב בתורה שנים בפירוש.

אבל המאירי כתב, שהייתי יודע בודאי ש"שעירי עזים" הם שנים ולא יותר. שהרי אחר כך נאמר בתורה "אחד לה' ואחד לעזאזל". והשיח יצחק [לקמן ד"ה ותנן נמי... והנה